

TRONCHO: *trocho* «pau tosc», que Bento Pereira i Bluteau donen com a propi de Entre-Douro-e-Minho: forma antiga allà, que en el sentit de «bastão, cajado» ja surt en Pantalão d'Aveiro, fi S. xvi (RLus. xvi, 100); i *trochada* 'garrotada' en Gil Vicente (cita de D. Vieira) i en la *Monarquia Lusitana* (corresponent a les dues incitats d'aquest segle —Bluteau—; altrament també *trocho* «palo corto» en el Bierzo; i més dades en Krüger (ZRPb. LIII, 670; VKR VIII, 16).

Que en tot això hi ha un fons mossàrab ho demostren, amb evidència, dins el domini català, la *ç* i la -o final. El mot degué pujar des de la zona Maestr.-Tort.-Ebre-Matarranya, on es documenta ja en el S. XIV, per les terres fonament arabitades de la Llitera, Noguera i B. Ribag., fins als Pirineus, Nogueres amunt, com s'esdevingué sovint. Només que amb reducció del diftong del mossàrab rigorós, a *o*. És possible que en certes formes tardanes o dialectals de mossàrab, el diftong AU aparegués ja més tancat com *óu*, com també fóra ben versemblant que la *o* < AU en aquests mossarabismes resulti d'una adaptació relativa del mot al vocalisme del cat., de l'arag. i del lleonès. En aquest cas, però, crida l'atenció una certa fluctuació o tancament del timbre de la vocal simple romanent, *ó*.

Car ja ho he constatat: en el nom de la mata d'espert el val. *tòtxa* es pronuncia pertot amb *ó*: cosa notable essent una *o* provinent de AU i corresponent al *tauçá* de RMa. dels textos d'Almeria. D'altra banda *tòtxo* 'garrot' té *ò* oberta, ço que ja no sobta gaire, venint de AU, si bé també aquí sembla haver-hi alguna excepció; la veritat és que les dades directes que jo he donat, i les provinents de les notacions acurades del BDC, són amb *ò*, i constitueixen almenys una gran majoria.

Hi fa excepció el *tòtxo* anotat per AMAlcover; jo he sentit a molts llocs *tòçlo* amb oberta per a 'bastó'; si AlCM dona *tòçlu* a Bna., Canet de Mar i Solsona, això es refereix sens dubte a les altres accs. 'maó', 'tosc, rústec', que AlCM ha fet el tort de refondre-les massa còmodament en un sol article amb *tòtxo* 'bastó'; car, sense ser inconnexes, constitueixen, o quasi constitueixen, mots diferents; dona *tòçlo* amb oberta a les localitats del cat. occid., totes llevat Tamarit i el Pont de Suert, on bé sembla referir-se a 'bastó. ¿Vol dir això, doncs, que es tracta de l'error acústic que sovint fan els balears quan noten la pron. pirinenca, on el fonema *ó* té timbre menys obert que a les Illes?

Recordo, però, que quan, venint del meu ús barceloní i extrem-oriental, vaig començar a sentir sovint *tòtxo* als occidentals, això em sobtava: i és que ja he dit que el mot en el sentit de 'bastó' no és enterament estrany al domini oriental per més que allà hi sigui incomparablement menys vigorós: de fet, doncs, allà, deu haver-hi *tòtxo* bastó amb tancada en alguns llocs (i no exclouem que la notació de Tamarit sigui encertada), i llavors tenim de nou, en alguna escala, l'anomalia de la *o* tancada valenciana de *tòçca* 'mata d'espert'. Un cas homòleg pogué haver-hi en aqueixos casos de *tocho*/*trocho* portuguesos. És versemblant que oint *tòçca*/*tòçco* en part del mossàrab els recon-

queridors, la influència de la *u* fes que li atansessin l'articulació de la *ó* resultant-ne en definitiva una fluctuació entre *ó* i *ò*. Fenomen ben propi en les adaptacions d'elements substràtics o adstràtics.

En conclusió d'aquesta part: tenim un nom mossàrab del garrot, ben establert en la forma *tauçco* o *tòçco*. Ara bé, també aquí, tenim dades de l'existència d'aquest terme, en forma de mossàrab vigorós, i de data mahomètica. El diminutiu *tauçol* (grafiat *tauçól*) figura traduït «sagitta» en RMa. (Simonet, Glos., p. 536; MzPi., Orig., 150), que podem comprendre com 'dard, venabla' o estrictament 'fletxa' i que essent en diminutiu pot correspondre a un *tauç* 'garrot'; un Alfonso at-*Tauçól* és també el nom d'un morisc granadí; ara bé aquest mateix *tauç* està documentat, i precisament a Val., car al *Tauç* s'havia de dir el pare d'un literat valencià del S. XI, documentat tot això per Simonet. Tenim, doncs, aquí la prova que el tort., maestr., cat. occid. i arag. *tòtxo* 'garrot' prové d'un mossàrab rigorós amb diftong i amb *ç*, a saber *Tauçlu*, del mateix significat aproximadament.

Per comparació *tòtxo* prengué en català diversos sentits figurats: esp. es convertí en un adj. amb el sentit de persona de intel·ligència ensopida, de natural grosser, sense ser tant com sinònim de 'neci', registrat des del Belv. («V. *tònto*, *tòsc*», que no posant-li accent li dona tàcitament *o* tancada); id. FebrCard. En qualitat de mot de to molt afectiu i d'ús només popular, trigà a aparèixer en literatura, però degué usar-se col·loquialment des de ben antic, puix que ja c. 1390, Aversó l'inclougué en el *Torcimany* (§ 548.8) entre les rimes en *ó* oberta i amb l'explicació «per nom manlevat d'aragonesa», curiosa i reveladora, i sens dubte més aproximada que exacta (potser tanmateix força exacta si al·ludeix al baix Aragó mossàrab); «Eulàlia *Tòtxa*» és el malnom que donaven a una «bruixa» (per tant 'totxa' de debò, la pobra, o qui sap si més múrria que bonica), rea al procés de Terrassa, a. 1619 (veg. TAFANER).

En el diccionari Aguiló el retrobem amb tots els matisos: «bonachón» («una noia *tòtxa*»); 'tosc', que exemplifica aplicada a l'arada («entre exes pedres que empeny la *tòtxa* arada», Adolf Blanch, c. 1850); 'resignat' («lo pelegrí ab posat *tòtxo*», PBriz); en fi «tònto, necio, estúpido» en qualitat d'emp. No és que no tingui curs en l'estricta català central, però verament se'n fa ús més vivament a les comarques del NE., i és en escriptors de lèxic amb aquell tirat regional, que sovint el trobem; començant pel ross. Saisset, que l'aparella amb rims d'*o* oberta: «quin aire bestiol tindrà! / quina cara faràs tan *tòtxa*! / --- / i m'ho fiqui dins de la potxa / ---», Catal. d. R., 97; com a insult a un malvivent: «malehít esparveràs de gotlles *tòtxes*!» (gent babaua comparada a guatlles esbojarrades), Marían Vayreda.

En un altre passatge de l'escriptor, de llenguatge col·loquial i tant o més brutal, on potser sintetitza l'adjectiu amb un ús obscè del substantiu per a 'pal grosser': «La Coralí! Ja diré que te l'enviïn, en con ['quant'] estigui més ensinistrada en l'art d'esquilar